

POLARITETEN MELLAN KULTUR OCH EKONOMI AVSPEGLAD I REKRYTERINGEN TILL GYMNASIESKOLAN 2001

Statistiska mönster i elevrekryteringen hos olika gymnasieutbildningar kan ses som uttryck för utbildningsstrategier som individer och grupper tenderar att utveckla och som beror både på vilka slags och vilken mängd tillgångar – relaterade till ekonomi, boende, sociala kontaktnät, utbildning och behärskande av en dominerande kultur – de förfogar över och på hur de värderar de utbildningsalternativ som är möjliga för dem. Den gymnasieskolans ”sociala struktur” som dessa elevval skapar är som framgått av det tidigare avsnittet beroende av geografiska demografiska förhållanden – det som ibland förenklat brukar benämnas boendesegregationen, eller hur sociala grupper med olika mängd tillgångar är spridda i Stockholmsområdet som geografiskt rum. Den är också beroende av det politiskt bestämda regelverk som begränsar elevernas valfrihet. 2001, det år som här ska undersökas, var valet av fristående skolor helt fritt, under det att kommunala skolor med några undantag, däribland Stockholms stad, tillämpade närhetsprincipen. Alla kommuner gav också i kommunen boende elever företräde till sina kommunala skolor och de flesta släppte inte egna elever till kommunala skolor i andra kommuner, om inte regionala avtal existerade som tillät detta. Men oavsett begränsningarna i det fria flödet av elever skapade elevernas skolgång systematiska skillnader mellan utbildningar som den statistiska analysen kan avtäckas.

Bland årskurs 2-eleverna¹ i Stockholmsområdet var år 2001 det samhällsvetenskapliga programmet det klart största. Dess olika nationella och lokala grenar tog emot 29,8 procent av alla elever. Om vi därtill lägger de elever som läste ett så kallat specialutformat program (SM) med samhällsvetenskaplig inriktning stiger andelen elever till 34 procent. Inom vissa sociala grupper, valde kring 50 % av alla elever ett gymnasieprogram med samhällsvetenskaplig inriktning (jurister 50 % och företagsledare 49.1 %).² Fördelningen (antal och andel av samtliga elever i årskurs 2) av elever på de olika programmen med samhällsvetenskaplig inriktning visas i Tabell 1.

Tabell 1: Antal och procentuell fördelning av elever på olika inriktningar av samhällsvetenskapligt program i årskurs 2, ht 2001 (Stockholms län)

Engelsk inriktning (SPE)	Ekonomisk inriktning (SPEI)	Kulturinriktning (SPKU)	Språkinriktning (SPSK)	Allmän inriktning (SPSP)	Lokala grenar (SPLG)	SM-program med SP-inriktning
118	2135	260	310	2072	407	742
0.7%	12%	1.5%	1.7%	11.6%	2.3%	4.2%

¹ Förklaring av varför analysen gäller årskurs 2-elever

² I en tidigare studie av gymnasieskolans omvandlingar under 90-talet i riket som helhet, görs poängen att samhällsvetenskapligt program generellt sett sjunkit i avseende på skolmässig och social rekrytering i relation till Naturvetenskapligt program och i dessa avseenden uppvisar en heterogenitet som ger det en mellanställning mellan det entydigt studieförberedande NV-programmet och yrkesinriktade program. Siffrorna för Stockholmsregionen från 2001 tycks understödja denna analys.

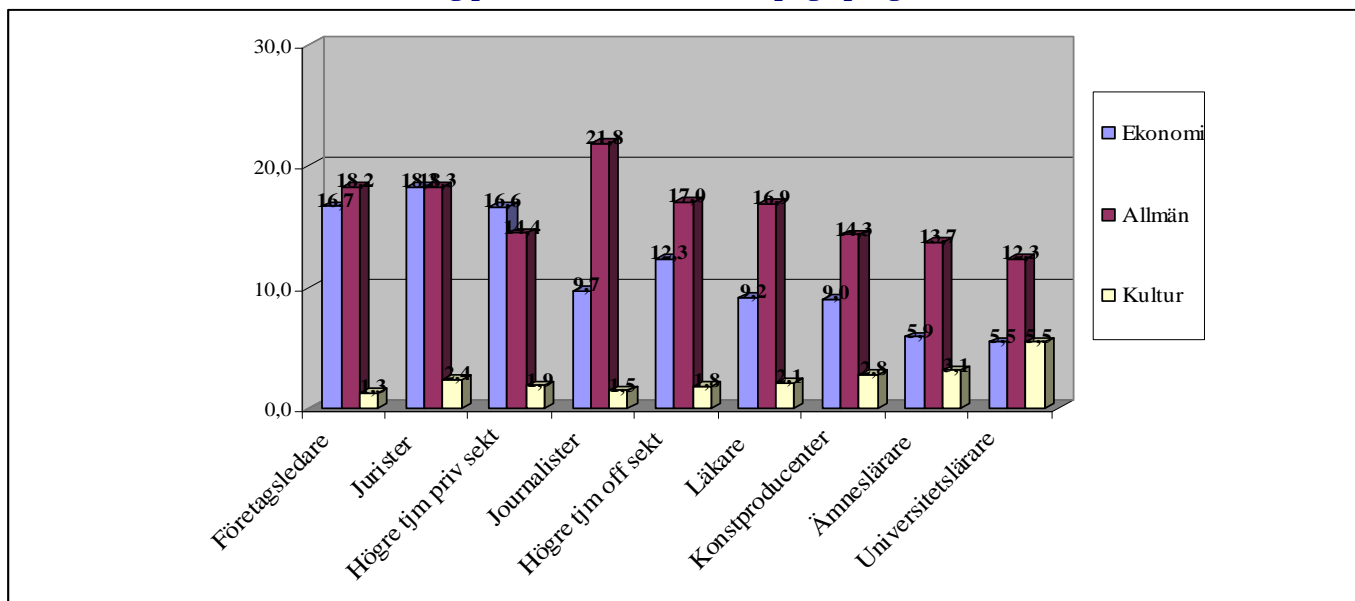
Det samhällsvetenskapliga programmet i sin helhet var dock mer populärt bland vissa grupper än andra. Om specialutformade program med samhällsvetenskaplig inriktning räknas in, valde minst 40 % av alla barn till jurister, företagsledare, journalister och högre tjänstemän i privat sektor detta program. Bland andra utbildningsstarka grupper var intresset något mindre, men ändå stort jämfört med de flesta andra program, exempelvis bland läkarbarnen (35 %) och universitetsläraryrarna (34.2 %). Bland elever från hem i lägre sociala skikt var intresset minst, exempelvis bland barn till okvalificerade arbetare i produktion (26 %). Dessa siffror gällde för alla program med samhällsvetenskaplig inriktning, men när ingen hänsyn tagits till s.k. specialutformade program med liknande inriktning. När vi gör åtskillnad mellan olika inriktningar av detta slag, framträder en mer komplex bild.

Inriktningen mot kultur (SPKU) hade särskild attraktionskraft i grupper vars ställningar vilar på kulturellt kapital – universitetslärare (5.5 %), ämneslärare (3.1 %), klasslärare (3.1 %) och konstproducenter (2.8 %). Den minsta av de nationella grenarna, den med engelsk inriktning (SPE), uppskattades mest av elever från universitetsläraryrhem (2.7 % av alla elever med denna bakgrund), ämnesläraryrhem (2 %), hem där föräldrarna var tjänsteman på mellannivå (1.8 %) och konstproducenter (1.7 %). Dessa båda inriktningar kontrasterade starkt mot inriktningen mot ekonomi (SPEI), den antalsmässigt största inriktningen av alla med 2135 elever. Till ekonomisk gren sökte sig främst barn till handelsmän (19.7 %), jurister (18.3 %), kvalificerade arbetare i service (17.6 %), företagsledare (16.7 %) och högre tjänstemän i privat sektor (16.6 %). Elever från hem för vilka kulturellt kapital utgör den viktigaste grunden för den sociala positionen var i betydligt mindre grad hågade att välja ekonomisk inriktning: bland läkarbarn 9.2 %, barn till konstproducenter 9 %, ämnesläraryrarnas 5.9 % och universitetsläraryrarnas 5.5 %. Den allmänna grenen av det samhällsvetenskapliga programmet (SPSP) var 2001 det näst största med drygt två tusen elever. Den attraherade i särskilt hög grad barn till journalister (21.8 %), jurister (18.3 %), officerare (17.4 %) och högre tjänstemän i offentlig sektor (17 %).³

Denna korta redogörelse för vilket värde elever ur olika sociala grupper år 2001 tillskrev olika samhällsvetenskapliga nationella grenar tyder på att rekryteringen till samhällsvetarprogrammet uttrycker en polaritet av det slag som diskuterats ovan. Inriktningen mot kultur (och i viss mån mot engelska) har särskilt värde för elever från sociala grupper vars ställningar vilar på ett starkt kulturellt kapital, under det att samma elever visar ett svalare intresse för inriktningen mot ekonomi. Den senare värderas desto högre av elever från hem med föräldrar som står ekonomiska sektorer i samhället nära (privat sektor, ekonomiska yrken). Synliggjorda i ett diagram ser skillnaderna för några sociala grupper ut som följer när allmän inriktning (SPSP) jämförs med den mot ekonomi (SPEI) och kultur (SPKU):

³ Både de lokala grenarna och de specialutformade gymnasieprogrammen med samhällsvetenskaplig inriktning är svåröverskådliga och varierar till sitt innehåll mellan gymnasieskolorna. De lämnas därför utanför denna redovisning.

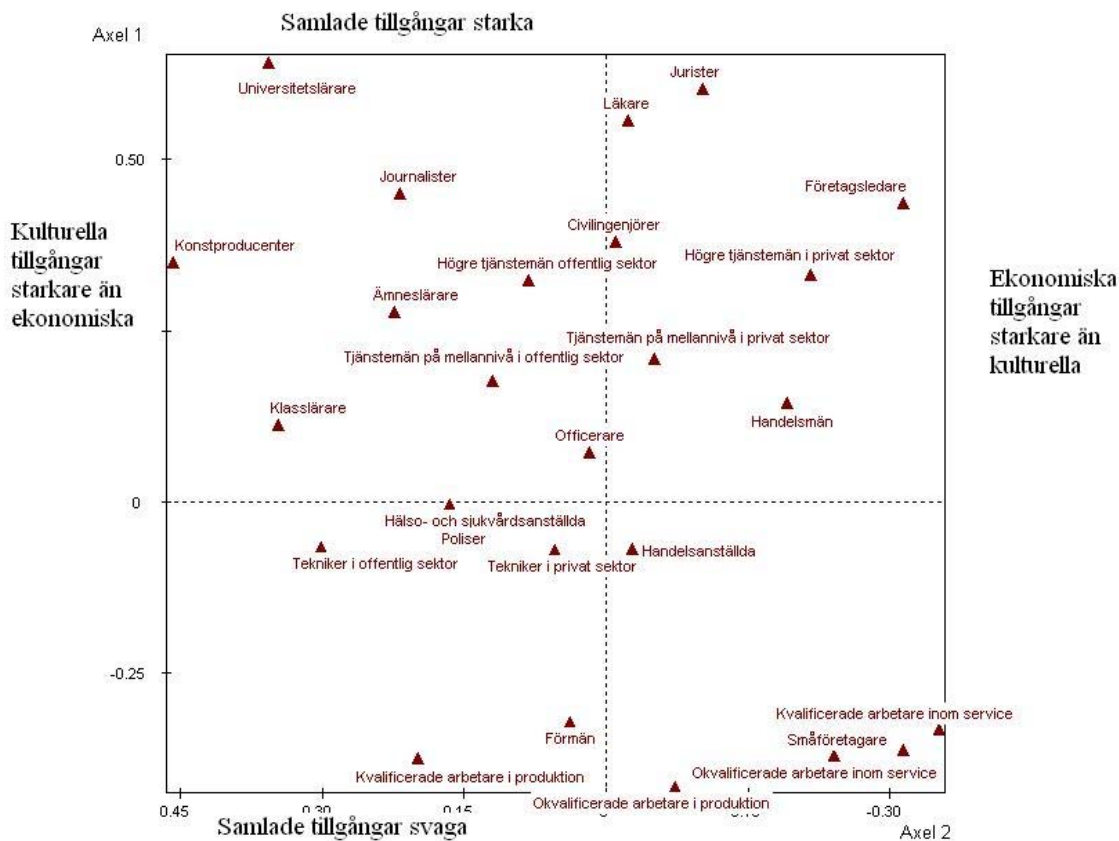
Diagram 1: Andelen elever ur nio sociala grupper som 2001 i årskurs 2 gick på allmän, ekonomisk eller kulturell inriktning på det samhällsvetenskapliga programmet.

Dessa siffror avser samhällsvetenskapligt program i sin helhet, när ingen hänsyn tas till skillnader mellan enskilda gymnasieskolor. Det finns därför anledning att ge en mer detaljerad och samtidigt översiktlig bild av det sociala landskap som gymnasieskolan i Stockholmsområdet utgjorde 2001 och därvid urskilja också de skolor vid vilka olika samhällsvetenskapliga utbildningar återfanns. För att ge en möjlighet till jämförelse bakåt i tiden och liknande analyser gjorda för åren 1989, 1994 och 1998, ska enkel korrespondensanalys användas som redskap, trots att invändningar kan riktas mot valet av just denna metod.⁴ Om kartan över gymnasieskolan ritas med samma verktyg som i tidigare studier, har dess sociala struktur ändrats och vilken plats intar de enskilda samhällsvetenskapliga utbildningarna i denna struktur? Graf 1 visar relationerna mellan sociala grupper, spridningen i socialt ursprung, under det att Graf 2 återger enskilda utbildningspositioner i relation till varandra i samma rum.

⁴ Liknande analyser har presenterats i XX, YY och ZZ. I analysen ingår 29 sociala grupper av de 32 som den sociala klassificeringen av elevernas ursprung innehåller (förutom . Den enkla korrespondensanalysen, med två aktiva variabler – utbildning och socialt ursprung – med ett stort antal modaliteter, har i flera avseenden svagheter som mer utförligt ska diskuteras i ett annat sammanhang. Den andra faktor som analysen identifierar, den som tolkas som en motsatsställning mellan kultur och ekonomi, är statistiskt sett svag. Det s.k. bidragsvärdet, som för den första faktorn är 0,19, ligger för den andra faktorn (0,06) under 0,1 vilket upplyser om att de skillnader i spridningen av egenskaperna socialt ursprung och utbildning som skapar denna andra faktor visserligen existerar men är förhållandevis små. Ett argument för analysens relativa giltighet är å andra sidan att den andra faktorns polaritet är stabil, både när analysen varieras genom att utbildningar eller sociala grupper tas bort eller läggs till och över åren. (Se Philippe Cibois, YY.)

GRAF 1: Rummet av sociala grupper (elevers sociala ursprung)

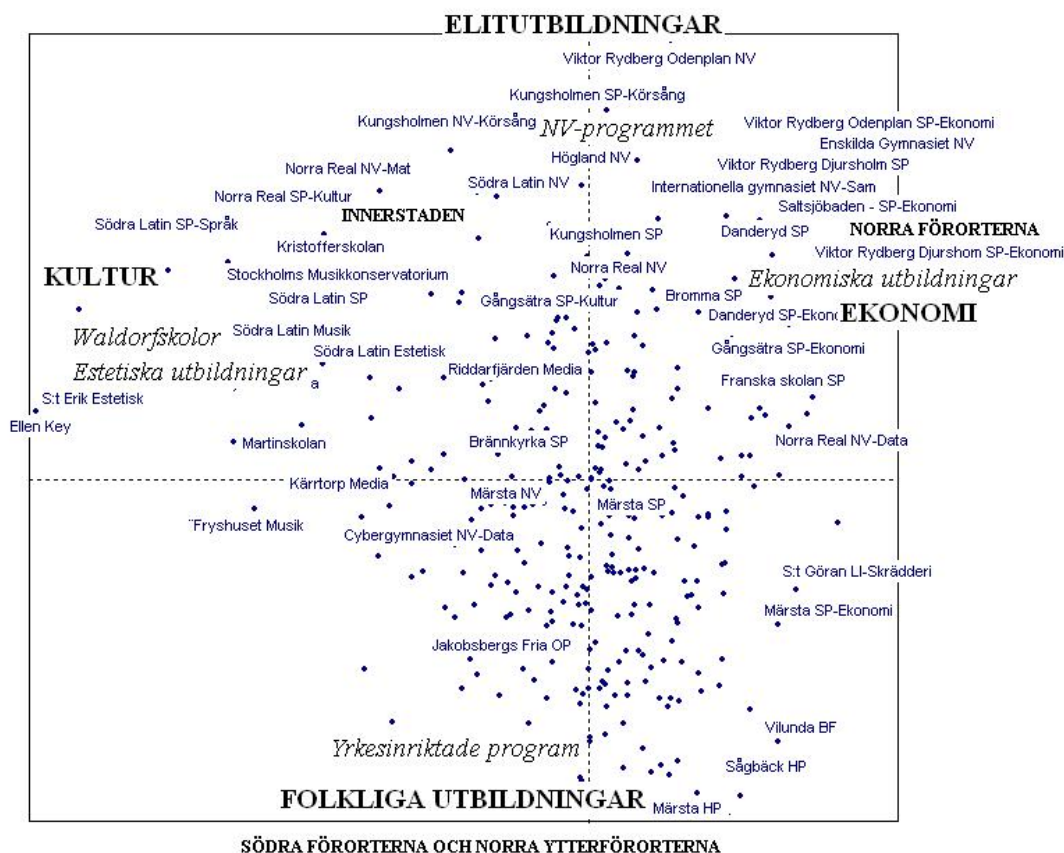

När vi granskar hur elever med olika socialt ursprung⁵ använder gymnasieskolans utbildningar, står mot varandra i en första dimension (Axel 1, den vertikala i grafen) i grafens övre del grupper med starkare samlade tillgångar (företagsledare, högre tjänstemän i privat sektor, civilingenjörer, jurister, läkare, högre tjänstemän i offentlig sektor, journalister, ämneslärare, universitetslärare och konstproducenter) och i dess nedre del sociala grupper med svagare tillgångar (kvalificerade och okvalificerade arbetare). Däremellan återfinns grupper som tjänstemän å mellannivå, handelsmän och låg- och mellanstadielärare. Men intresset här är riktat mot den andra, horisontella polaritet som grafen också illustrerar. I dess övre högra del står jurister, företagsledare och högre tjänstemän i privat sektor mot universitetslärare, journalister och konstproducenter i dess vänstra del. Mellan dessa poler återfinns läkare, civilingenjörer och högre tjänstemän i offentlig sektor.

Detta är rummet av sociala grupper när hänsyn tas till hur dessa fördelar sig på gymnasieskolans utbildningar. Låt oss därefter titta på rummet av utbildningar, när hänsyn tas till hur många elever de mottar från var och en av de 29 sociala grupper vi arbetar med i analysen.

⁵ Den sociala klassificering som denna analys bygger på omfattar 32 sociala grupper. Tre av dessa, individer, eller i detta fall familjer, som inte finns i Folk- och bostadsräkningen, sådana som återfinns där men för vilka uppgifter saknas och sådana som enligt yrkesklassificeringen är bönder, har tagits bort. Den senaste gruppen är så pass liten i Stockhomsregionen att fördelningen av elever med detta familjeursprung får en oproportionerlig inverkan på resultatet. Det totala antalet aktiva modaliteter är med andra ord 29.

Graf 2: Rummet av gymnasieutbildningar i Stockholms län 2001 (årskurs 2) med hänsyn tagen bara till elevernas sociala ursprung

Graf 2 pekar ut ett antal oppositoner som präglar gymnasieskolan när hänsyn tas uteslutande till elevernas sociala ursprung. I den övre delen av grafen finner vi med något enstaka undantag uteslutande studieförberedande program på antingen innerstadsskolor eller på andra sätt skolor av elitkaraktär: kommunala skolor som Norra Real, Kungsholmen och Södra Latin och friskolor som Viktor Rydberg, Enskilda gymnasiet och Internationella gymnasiet. Ett "undantag" utgör Kristofferskolan med Waldorf-inriktning. I den nedre delen av grafen återfinns utbildningar som i mycket utgör de förnas motsats: bygg-, fordon- och handelsprogrammen på skolor som Sågbäck i Huddinge, Märsta gymnasium och Vilunda i Upplands-Väsby. Låt oss därefter granska motsvarande graf för axel 2 i korrespondensanalysen, den som ställde kulturellt starka grupper mot ekonomiskt starka: Horisontell står huvudsakligen utbildningar inriktade mot ekonomi (samhällsvetenskapliga programmets ekonomiska gren, SPEI) och handel (Handelsprogrammet) i den högra delen av grafen mot utbildningar som antingen är direkt inriktade mot kultur (samhällsvetenskapliga programmets kulturgren, estetiska program av olika slag), har Waldorf-inriktning eller är studieinriktade program (NV och SP) på skolor som antingen i sig är attraktiva för kulturellt starka grupper (som Norra Real) eller utgör den mesta realistiska valmöjligheten för elever ur sådana grupper bland de utbildningar som är geografiskt tillgängliga för de elever som går där, exempelvis Vallentuna eller Nacka.⁶

⁶ Antingen på grund av att det geografiska avståndet till alternativa utbildningar är för stort eller därför att kommunala regelsystem gör en flyttning över kommungränsen svår.

Den polaritet mellan en kulturell och en ekonomisk pol i gymnasieskolan som korrespondensanalysens pekar på är densamma som analyser gjorda för tidigare år pekar ut. En studie på nationell nivå för år 1988⁷, fyra år innan den ännu gällande gymnasiereformen, antydde en liknande skillnad motsattsställning, liksom analyser v läsåren 1992/1993⁸ och 1998/1999⁹. Polariteten är med andra ord stabil över åren och kan i denna mening antas påvisa en viktig dimension av gymnasieskolans struktur, om än långt ifrån den viktigaste. Två viktiga reservationer bör göras. För det första är de skillnader som analysen här avtäckar reducerade till att gälla just den enda dimension som denna studie fokuserar på – skillnaden mellan kulturellt och ekonomiskt kapital. Ingen hänsyn tas till andra uppenbart viktiga egenskaper hos eleverna, exempelvis deras kön, deras etniska ursprung eller deras mått av skolframgång i grundskolan. Om strävan vore att identifiera enstaka egenskaper hos eleverna som enskilt betyder mer för valet till gymnasiet och för rekryteringen till gymnasieskolans utbildningar, skulle som tidigare studier visat både kön, skolbetyg och etnicitet vara bättre variabler.¹⁰ En mer nyanserad analys av det sociala ursprungets samband med just kön, skolframgång och etnicitet, skulle ha kunnat bidra väsentligt till att nyansera den bild som här framkommer. För det andra måste det åeter understrykas att den andra av de två polariteter som korrespondensanalysen här avtäckar – den mellan en kulturell och en ekonomisk pol – är statistiskt sett svag. Detta betyder här, det vill säga i användningen av korrespondensanalys, att den beror på gymnasievalen hos ett begränsat antal elever och på rekyteringsprofilen hos ett begränsat antal utbildningar.

De enskilda utbildningar som mer än andra bidrar till grafens kulturella pol är SP-programmets allmänna inriktning på Södra Latins gymnasium och de specialutformade, yrkesförberedande programmen för teater och musik på samma skola, SP-programmet med kulturinriktning på Nacka Gymnasium, Waldorf-skolan Ellen Key, mediaprogrammen på Kärrtorps och Riddarfjärdens gymnasier, SP-programmet med allmän inriktning och det med kulturinriktning på Norra Real, estetiskt program på S:t Erik, IB-programmet på VästYY gymnasium samt elprogrammet i Nynäshamn. Till den ekonomiska polen bidrar främst NV-programmet på Enskilda gymnasiet, SP-programmet med inriktning mot turism på Botvidsgymnasiet i Botkyrka, SP-programmet med ekonomisk inriktning i Bromma, Upplands-Bro, Gångsätra och Viktor Rydberg i Djursholm, handelsprogrammet på Vilunda gymnasium, Samhällsprogrammet med allmän inriktning i Tensta samt estetiskt program på Gångsätra¹¹. Att det finns en spridning på skolor och program med hög social rekrytering och sådana med låg kan sägas utgöra stöd för hypotesen att den motsattsställning som här analyseras inte begränsar sig bara till elitutbildningar och till de allra högsta sociala skikten. Om analysen av polariteten mellan kultur och ekonomi begränsas till utbildningar som befinner sig högt upp i den första dimension som korrespondensanalysen pekar ut, det vill säga den som ställer utbildningar med särskilt hög social rekrytering mot sådana med låg social rekryteringsprofil.¹², finner vi att de enskilda utbildningar som mer än andra bidrar

⁷ Se YY

⁸

⁹

¹⁰

¹¹ Denna utbildning avviker från den generella tendensen att utbildningar med estetiskinriktning bygger upp det som här kallats den kulturella polen. /.../

¹² Urvalet är gjort på följande sätt: i ett första steg identifieras alla av de 382 utbildningarna i analysen som bidrar till den första axelns pluspol och de som i bidragsvärde till denna faktor ligger över

till gymnassieskolans kulturella pol är den allmänna och den kulturella inriktningen på samhällsprogrammet samt naturvetenskapligt program med allmän inriktning och med inriktning mot matematik på Norra Real, samhällsprogrammet med allmän inriktning på Södra Latin och på Rudbecksgymnasiet i Sollentuna, Kristofferskolans Waldorf-utbildning samt Stockholms Musikkonservatorium, Rytmus. Mot dessa utbildningar står det naturvetenskapliga programmet på Enskilda gymnasiet, de samhällsvetenskapliga programmen med ekonomiska inriktning på Bromma, Viktor Rydberg i Djursholm, Sigtuna, Saltsjöbaden, Blackeberg, Viktor Rydberg i Stockholm, Danderyd och Tibble, samt slutligen de samhällsvetenskapliga programmen med allmän inriktning på Viktor Rydberg i Djursholm, L'Estradska, Danderyd, Bromma och Enskilda gymnasiet.

Den slutsats som här ska dras av den beskrivning som gjorts ovan är att den tidigare beskrivna utvecklingen – skolpengens införande, uppkomsten av en skolmarknad där skolor i allt högre grad konkurrerar om elever, expansionen av fristående gymnasier, kommunala och fristående skolors profilering av sitt utbud av utbildningar – inte inneburit att de grundläggande sociala polariteter i gymnasieskolan som tidigare undersökningar konstaterat har förändrats. Däremot tyder analysen på att enskilda fristående skolor kommit att inta centrala och ibland dominerande positioner inom dessa polariteter. Det tydligaste exemplet är Viktor Rydberg som etablerat sig som en skola med en skolmässig och social hög rekrytering. Polariteten mellan kultur och ekonomi tycks ha flera dimensioner. En är en motsatsställning mellan skolor, ofta men inte alltid kommunala, som särskilt tilltalar elever ur familjer som står offentlig sektor nära och besitter ett starkt kulturellt kapital, vilka skiljer sig från skolor som är attraktiva för sociala grupper som står privat sektor nära. Traditionella innerstadsgymnasier, Norra Real, Södra Latin och i viss utsträckning Kungsholmen, men däremot inte Östra Real, samt Waldorfskolor, står mot vissa andra innerstadsgymnasier, framför allt Enskilda Gymnasiet, samt vissa gymnasieskolor belägna i de norra förorterna och i Nacka och Lidingö. Denna polaritet uttrycker sannolikt skillnader i dessa gruppers spridning i Stockholmsområdet som geografiskt rum och samtidigt skillnader i dessa gruppers aktiva val av skola. Polariteten kommer också till uttryck som en motsatsställning mellan olika gymnasieprogram och profilerade gymnasieutbildningar. Till denna senare dimension bidrar starkt skillnaden i rekrytering inom samhällsvetenskapligt program till dess kulturella och ekonomiska gren. Denna motsatsställning är som vi sett statistiskt mycket synlig i rekryteringen. Till denna dimension bidrar också skillnaderna i rekrytering till estetiska program och program med teknisk inriktning. Inom det naturvetenskapliga programmet återfinns slutligen polariteten mellan kultur och ekonomi i hög grad som en skillnad mellan skolor.

År 2001, halvvägs i utveckling mot ett i det närmsate helt fritt flöde av elever mellan skolor och utbildningar i Stockholmsregionen och halvvägs i utvecklingen mot den profilering som nu heft präglar gymnasieskolans utbildningsutbud, tycks de grundläggande sociala polariteter bestå som tidigare analyser blottlagt, också den mellan en kulturell och en ekonomisk pol i landskapet av gymnasieutbildningar. Bakom dessa statistiska mönstren döljer sig skillnader i hur utbildningar och skolor värderas av de elever och familjer som väljer dem. De intervjuer som ligger till grund för denna studies sista avsnitt fäste uppmärksamheten på hur elever som valt

genomsnittbidragsvärdet väljs ut. Av dessa, till antalet 54, utbildningar identifieras i ett andra steg de som ligger över det för samtliga utbildningar genomsnittliga bidragsvärdet till korrespondensanalysens andra axel. De kvarvarande utbildningarna – nu 22 stycken – analyseras därefter i avseende på om de bidragit till denna andra faktorsd plu- eller minuspol.

utbildningar med olika positioner i denna dimension – motsatsställningen mellan kultur och ekonomi – uppfattade symboliska värden på skolornas hemsidor. Innan inetrivjuernas bild av elevernas förhållningssätt till utbildning diskuteras ska symboliska dimensioner av skolornas hemsidor kortfattat beskrivas i ljuset av de institutionella strategier som beskrevs inledningsvis och de sociala polariteterna som den statistiska analysen pekat ut.

SYMBOLISKA VÄRLDEN PÅ GYMNASIESKOLORNAS HEMSIDOR

I konkurrensen om eleverna har gymnasieskolornas hemsidor på nätet fått en växande betydelse. De är skolornas ansikte utåt, en konstant tillgänglig och konstant uppdaterad informations- och reklambroschyr. På hemsidan får skolan ett slags andra existens, utöver sin faktiska: den ger en bild av vad den vill vara och förklarar sin vision både om sig själv och om vad utbildning är och vilken mening den har i samhället och livet. Skolornas hemsidor har under en period av femton år vuxit till en genre med sin egen kontext, sändare, mottagare, kompositionsregler, stilgrepp och innehållsrepertoar. När en skolas hemsida avviker för mycket från det förväntade innehållet och den förutsedda formen, väcker den förvåning. Hemsidorna innehåller information om program och utbildningsprofiler, om skolans organisationsformer, mål, lokala skolplan, lokaler, kursplaner, lärare och pedagogik. Men det informativa inslaget är oskiljbart från och starkt präglad av ambitionen att ge en positiv bild av skolan och av dess utbildningars innehåll. Som genre står hemsidan både den rena informationen och reklamen nära och variationerna i balansen mellan informationskaraktär och reklamkaraktär är en av de aspekter i vilken skolornas hemsidor skiljer sig åt. I hemsidornas värld av symboliska representationer av den goda skolan uttrycks trosföreställningar som hänger tätt samman med de polariteter som de statistiska mönstren i utbildningarnas rekrytering visar upp. En opposition är den mellan skolor som konkurrerar om elever med de bästa betygen och skolor med inriktning mot andra nischer på skolmarknaden. En annan är den mellan kultur och ekonomi.

Sara Corneliussen och Ola Andersson konstaterar i en studie av 39 Stockholmsskolors hemsidor en huvudmotsättning mellan å ena sidan skolor vars hemsidor betonar en holistisk människosyn och ett humanistiskt bildningsideal och å andra sidan skolor vars hemsidor framhäver det de kallar en målrational syn på utbildning. De förras tonvikt på utbildning som en bildningsresa för sin egen skull där hela människan står i centrum står mot de senares framhävande av utbildning som ett lönsamt projekt för fortsatta studie- eller yrkeskarriärer. Denna olikhet tenderade att vara parallell med en skillnad i synen på elevens arbete: skolor med en holistisk syn på utbildning som bildning signalerar mindre ofta än skolor med en utpräglad målrational inställning till utbildning en individualiserad pedagogik som lägger tonvikt på eleven eget ansvar att organisera sina studier. Författarna visar också att skolor tenderar att på sina hemsidor lyfta fram symboliska värden de kan göra anspråk på att äga som tillgångar, exempelvis anciennitet för skolor med många

år på nacken eller modernitet hos skolor som är nystartade.¹³ Ylva Dahlberg och Helena Zeidlitz finner i sin granskning av Viktor Rydbergs och Globala gymnasiets hemsidor att det senare med Bernsteins terminologi signalerar en svagt klassificerad och svagt inramad pedagogik, under det att Viktor Rydberg ger uttryck för både starkare klassifikation och starkare inramning. Viktor Rydbergs hemsida präglas av en underliggande utbildningsfilosofisk betoning på bestående kulturella värden samtidigt som skolan framställs som en effektiv företagsliknande organisation, under det att den underliggande utbildningsfilosofiska tonvikten på Globala gymnasiets hemsida ligger på samhällsmoraliska ideal som demokrati och rättvisa.¹⁴ Båda studierna visar att en skolas hemsida kan uttrycka flera olika och ibland kanske till och med rivaliserande idéer eller värden. I en senare analys av Vilunda gymnasiums hemsida visar Ylva Dahlberg att den ger uttryck för svag klassifikation bland annat genom återkommande referenser till en diskurs om entreprenörskap.¹⁵

I den följande analysen av några aspekter av hemsidorna hos ett drygt trettiotal av Stockholms gymnasieskolor står de symboliska värden hemsidorna lyfter fram i fokus. Ett symboliskt värde förstås här som en föreställning eller ett värde som erkänns, det som i den durkheimianska traditionen kallas ”kollektiva representationer”¹⁶ och i Bourdieus sociologiska begreppsvärld utgör del av *doxa*¹⁷, ofta outtalade, icke-ifrågasatta och djupt liggande föregivettaganden om hur världen ser eller bör se ut. Inom retoriken, påpekar Mats Rosengren, utgör vid sidan av *ethos* och *pathos* den så kallade topiken, normalt tillhörande *logos*, ett privilegierat område för analysen av *doxa*.¹⁸ Med *topos* avses ”platser”, eller mer vardagligt uttryckt de debatt- eller kunskapsområden från vilka ett tema eller argument i en argumentation är hämtade. Rosengren ger med stöd hos Chaïm Perelman begreppet en vidare innebörd. Det pekar ut kollektiva tankefigurer som en text kan innehålla eller åberopa.¹⁹ Exempel från den kommande analysen är tankefigurer som ”kunskaper är mätbara” eller ”kunskap är förknippat med personlig mognad”. Rosengren menar att analysen av en texts *topoi*, eller snarare de specifika sätt den hanterar de *topoi* den åberopar, och hur den relaterar dem till varandra kan blottlägga grundläggande de trosföreställningar och värden som *doxa* utgör.²⁰

Hemsidorna är som nyss konstaterades i alla rimliga meningar av ordet en ”genre”, och inordnar sig sannolikt i utbildningens ”diskurs” i vid mening samtidigt som den lånar från och refererar till andra diskurser²¹, och analysen av dem kunde därför explicit ha utgått från en eller flera existerande, mer formaliserade eller strikta

¹³ Sara Corneliussen och Ola Andersson, *Hemsidan som rekryteringsstrategi. Symboliska värden på hemsidorna hos 39 Stockholmsgymnasier*. Examensarbete, höstterminen 2004, med Mikael Palme som handledare., Lärarhögskolan i Stockholm., 2004

¹⁴ Ylva Dahlberg och Helena Zeidlitz, *Gymnasieskolors profil på webbsidor. En kritisk diskursanalytisk studie av Globala Gymnasiets och Viktor Rydberg Gymnasiums hemsidor*. C-uppsats i Medie- och kommunikationsvetenskap, 60 p. Stockholms universitet: 2007

¹⁵ Ylva Dahlberg, *En gymnasieskolas profil på hemsidan. En kritisk diskursanalys av Vilunda gymnasiums hemsida*. Examensarbete, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet, vt 2008.

¹⁶ Se Emile Durkheim, XX, och Donald Broady, YY

¹⁷ Bourdieu, Le sens pratique, s YY, Réflexions pascaliennes, . s YY, Mats Rosengren,

¹⁸ Mats Rosengren, ”Retoriken – en kunskapsteori?” i Kurt Johanesson (red), *Vetenskap och retorik. En gammal vetenskap i ny belysning*. Stockholm,: Natur och kultur, 2001, s 40-55

¹⁹ Lennart Hellspong, *Metoder för brukstextanalys*, s 36. Maria Karlberg och Brigitte Mral. *Heder och påverkan. Att analysera modern retorik*. Stockholm: Natur och kultur, 1998, s. 39- Exempler inom parentes är mina egna.

²⁰ Rosengren, a.a., s 48ff

²¹ Not om text- och diskursbegreppen. Referens till Marianne Winter Jørgensen och Louise Philips, *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur, 1999, s. YY

metoder för text-, diskurs- eller retorikanalys. För den följande analysen har dock ett friare grepp valts. Den är inspirerad av metoder av detta slag men följer ingen av dem mer strikt och metodreferenser har förskjutits till notapparaten för att inte i onödan tynga texten. Centrala teman eller *topoi* på de analyserade hemsidorna blir föremål för att en samtidigt beskrivande och analyserande diskussion som syftar till att avtäckta väsentliga skillnader hemsidorna emellan. De *topoi* som står i centrum är för att ta några exempel ”anciennitet”, ”modernitet”, ”mätbarhet”, ”bildning”, ”konkurrens”, ”pedagogik” och ”vetenskap”.

Skolorna har valts ut så att de alla intar – eller snarare representerar – positioner i det rum som skolorna och utbildningar utgör och som beskrivits i början av denna studie. Urvalet är i den meningen subjektivt att bara skolor som uppfattats som betydelsefulla eller alternativt typiska för positioner inom strukturen tagits med.²² En annan begränsning bör lyftas fram. Skolornas hemsidor får här utgöra ett slags ”texter” som analyseras utan anspråk på att deras förmodligen ofta olikartade tillkomsthistoria tas i beaktande. Skolledarintervjuer tyder på att hemsidorna ibland görs av intresserade lärare och ibland av inhyrda konsulter samt att de granskas av skolans olika befattningshavare mer eller mindre noggrant. Man kan alltså fråga sig vad det betyder att säga att en hemsida ”uttrycker” en föreställningsvärld eller en strategi på en skola. Det ligger dock utanför ramen för denna studie att undersöka denna fråga. Skolornas hemsidor ska betraktas som ”sociala fakta” i den meningen att de faktiskt utgör de hemsidor de olika skolorna lagt ut på Internet vid denna tidpunkt.²³

/.../

GYMNASIEELEVER I KULTURENS OCH EKONOMINS VÄRLDAR

Denna del bygger å ena sidan på gruppintervjuer med 16 elever och individuella intervjuer med 7 elever på en utbildning på kulturell gren inom Samhällsvetenskapligt program på en kommunal skola, och på individuella intervjuer med sex elever på ekonomisk gren inom samma program på en fristående skola. Båda skolorna ligger i Stockholms innerstad. Utbildningarna kan räknas till gymnasieskolan elitutbildningar och bidrar i korrespondensanalysen starkt till de kulturella och ekonomiska polerna i den andra faktorn. Karaktären hos detta avsnitt liknar det i avhandlingens första artikel och tar upp liknande skillnader i vad som kan kalla elevernas livsbana, tillgångar och habitus. En huvudroll spelar skillnaden mellan det som kan kallas en bildningsorienterad tro på utbildning och på

²² Denna urvalsprincip kan tyckas mindre transparent. Den bygger dock på följande två antaganden. För det första bör skolor finnas med i urvalet som bidragit mycket till den struktur som korrespondensanalysen skapat, dvs. inga sådana skolor eller utbildningar bör utelämnas. För det andra bör skolor och utbildningar som kan sägas särskilt tydligt uttrycka de trosföreställningar eller symboliska värden som texten försöker blottlägga också väljas ut, oavsett om utbildningarnas rekryteringsprofil stakt bidragit till den struktur hos rummet av utbildningar som korrespondensanalysen avtäckt.

²³ Detta kan sägas utgöra del av det som inom retoriken brukar kallas ”kontext” och ”retorisk situation”.

personligheten och dess utveckling och det som kan kallas en målrationell syn på utbildning.

RESTER

Förändringen mot en decentraliserad politisk styrning av skolan och den nya marknadssituation som med skolpengen sakta vuxit fram har ackompanjerats av en osäkerhet och instabilitet i det administrativa och ekonomiska regelsystem som utgör de konkreta spelreglerna för skolornas konkurrens med varandra. Elevers möjligheter att söka till kommunala skolor utanför den egna kommunen har skiftat mellan kommuner, liksom den kommunala skolpengens ersättningsnivåer för olika program.²⁴ Även principerna för beräkningen av kostnader för lokaler och elevhälso har kunnat se olika ut. Samarbetsavtal mellan kommuner har inletts och avslutats. Intervjuerna med skolledare vittnar om den svåra konsten att navigera rätt i en skolvärld där spelets regler aldrig är riktigt säkra. Tidigare studier av gymnasieskolan i andra delar av landet har visat på betydelsen av inte bara den statliga regleringen, utan också den kommunala och regionala.²⁵ En rimlig hypotes är att den form förändringarna av gymnasieskolan i Stockholmsområdet tagit sig efter styrningens decentralisering och skolpengens införande beror på regionens specifika demografiska och politiska karaktär – en mängd kommuner med ett sammantaget mycket stort befolkningsunderlag som utgjort en potentiell marknad för friskolornas expansion, men vilka samtidigt haft olikartade demografiska, ekonomiska och politiska förutsättningar utan att som i exempelvis Göteborgsregionen haft en tradition av stark regional samordning.²⁶

Men kampen om de goda eleverna har knappast på något entydigt sätt avgjorts till friskolornas förmån, även om de i beynnelsen ofta fyllde och i specifika geografiska områden, exempelvis invandrartäta sådana, fortfarande sannolikt fyller funktionen att undvika heterogenitet. Ett skäl som de intervjuade skolledarna lyfter fram är att de kommunala gymnasierna inte kunnat undslippa den konkurrenssituation de befinner sig och konkurrerar om elever. De gjorda intervjuerna och tillgängliga statistiska indikatorer, framför allt andelen elever med invandrarbakgrund och betygsnivåerna i intagningen, tyder på att samma grundläggande mekanismer fortfarande är på plats men inte per automatik favoriserar friskolor framför kommunala skolor. Skälen är flera.

²⁴ De av Skolverket fastställda nationella prislister har utgjort miniminivåer. Skollagens definition av skolpengens nivå är att den ska motsvara de kostnader kommunen har för en elev på ett visst program i sina egna skolor, vilket gjort dess nivå beroende av både kommunens ekonomi, dess sätt att beräkna kostnaderna för skolväsendet och den politiska viljan att använda skattepengar på skolsystemet.

²⁵ Se Ingrid Nordqvist XX, Ida Lidegran YY, Sverker Lundin WW

²⁶ Ett numer klassiskt exempel på oklarhet om vilka regelsystem som gäller är den s.k. avknoppningen av Täby gymnasium, vilken debatterats starkt i media och som fått politiska följdverkningar. I efterhand tycks kommunen ha accepterat att avknoppningen inte skedde i de former som lagen om offentlig upphandling föreskriver, men försäljningen kan samtidigt inte gå tillbaka.

--

Internationella IT-skolan: ” Skolan som ger dig ett försprång ut i världen”

Mikael Elias: ” Teoretiska är en skola för dig som har siktet inställt på en högre universitetsutbildning och redan nu vill satsa. Hos oss kan vi garantera att du både inspireras och utmanas. Alla Teoretiska-gymnasier är små och personliga skolor som ligger centralt. Det unika med oss är vår höga ambition att inspirera dig till både bra kunskapsinhämtning och de betyg som krävs för högre utbildningar”

Norra Gymnasiet: ” Sikta mot stjärnorna!

Din gymnasieutbildning ska ge dig utmaningar. Ingen dag ska vara den andra lik. För varje skoldag ska du komma ännu ett steg på vägen mot ett yrke eller fortsatta studier.

Vi kombinerar ny forskning med akademisk tradition. På så sätt kan vi erbjuda dig en framgångsrik skola med bra arbetsmiljö och moderna undervisningsformer. Målsättningen är att du alltid ska bli sedd, bekräftad och känna dig trygg i ditt lärande.

När du kommer ut i yrkeslivet måste du kunna se olika typer av samband, reflektera över hur saker och ting hänger ihop och fatta beslut. Under dina år hos oss kommer du att arbeta aktivt med din sociala framtoning och ditt sätt att kommunicera. Vi lägger stor vikt vid ett utvecklat analytiskt tänkande och din förmåga att arbeta självständigt.

Under gymnasietiden kommer kraven på dig att öka. Syftet är att du successivt ska öka din prestationsförmåga. Då står du väl rustad för framtiden när gymnasietiden är slut.”

Stdasmissionens skola, SP: ” Är du intresserad av människor? Bryr du dig om människors rättigheter? Vill du veta mer om människor?Poängplan
Samhällsvetenskaplig utbildning

skriv ut sidane-posta sidan

På vårt samhällsprogram läser du många olika kurser och får en bred orientering om människor ur olika infallsvinklar.

Du läser om människors beteende, om sociala villkor, om olika samhällen och i olika kulturer. Du möter människan genom bilden, i historien och lär dig om människan i möte med andra.

Vi möter dig som elev där du befinner dig kunskapsmässigt och anpassar arbetssättet till därefter. Studierna bedrivs både ämnesvis och integrerat. Studiebesök, teaterbesök, individuella projekt och arbete i grupp ingår som en del av skolans arbetssätt. En varm och generös atmosfär präglar skolan där samförstånd och samarbete är nyckelord. Tolerans och respekt för varandras olikhet är en del av skolans vardag.”

Baggium (praktiska.se):

” Baggioms Praktiska Gymnasier- Skolan mitt i arbetslivet -
- lärlingsliknande gymnasieutbildning -

Vilka skolor erbjuder vilka programinriktningar?
Välj din inriktning nedan i listan för att se vilka skolor som erbjuder just den
inriktningen. SEDAN: Välj yrke”

<http://www.utbildning.stockholm.se/intagningsenheten/prelres07.htm>

www.yrkessplugget.se är bra exempel på en hemsida där de traditionella
skolprogrammen tycks ersatta av ”verklighetens” indelningar